

دانشگاه پیام نور

روانشناسی رشد ۱

(رشته روانشناسی)

دکتر منیژه کرباسی

بسم الله الرحمن الرحيم

پیشگفتار ناشر

کتاب‌های دانشگاه پیام نور حسب مورد و با توجه به شرایط مختلف یک درس در یک یا چند رشته دانشگاهی، به صورت کتاب درسی، متن آزمایشگاهی، فرادرسی، و کمک‌درسی چاپ می‌شوند.

کتاب درسی ثمره کوشش‌های علمی صاحب اثر است که براساس نیازهای درسی دانشجویان و سرفصل‌های مصوب تهیه و پس از داوری علمی، طراحی آموزشی، و ویرایش علمی در گروه‌های علمی و آموزشی، به چاپ می‌رسد. پس از چاپ ویرایش اول اثر، با نظرخواهی‌ها و داوری علمی مجدد و با دریافت نظرهای اصلاحی و متناسب با پیشرفت علوم و فناوری، صاحب اثر در کتاب تجدیدنظر می‌کند و ویرایش جدید کتاب با اعمال ویرایش زبانی و صوری جدید چاپ می‌شود.

متن آزمایشگاهی (م) راهنمایی است که دانشجویان با استفاده از آن و کمک استاد، کارهای عملی و آزمایشگاهی را انجام می‌دهند.

کتاب‌های فرادرسی (ف) و **کمک‌درسی** (ک) به منظور غنی‌تر کردن منابع درسی دانشگاهی تهیه و بر روی لوح فشرده تکثیر می‌شوند و یا در وبگاه دانشگاه قرار می‌گیرند.

مدیریت تولید مواد و تجهیزات آموزشی

فهرست

۱	فصل اول: تعریف و موضوع روان‌شناسی رشد
۱	هدف‌های آموزشی
۲	تعریف و موضوع روان‌شناسی رشد
۵	روان‌شناسی کودک
۵	اهمیت روان‌شناسی کودک
۶	هدف و فایده روان‌شناسی کودک
۷	تعریف رشد
۸	تاریخچه روان‌شناسی رشد
۲۳	چشم‌انداز نظریه‌های رشد
۲۵	دیدگاه اسلام درباره رشد
۲۷	خلاصه فصل
۲۹	پرسش‌های چهارگزینه‌ای
۳۱	پرسش‌های مروری
۳۲	اصطلاحات کلیدی
۳۲	خواندنی‌های پیشنهادی
۳۳	فصل دوم: روش‌های پژوهش در روان‌شناسی رشد
۳۳	هدف‌های آموزشی

۳۵	مطالعات همبستگی
۳۶	روش های آزمایشی
۳۷	آزمایش های میدانی
۳۸	مطالعات طولی و مقطعی
۴۰	مطالعات بین فرهنگی
۴۰	مطالعات بین انواع
۴۱	مشاهده
۴۳	مصاحبه
۴۴	پرسشنامه
۴۵	آزمون ها
۴۶	خلاصه فصل
۴۸	پرسش های چهارگزینه ای
۴۹	پرسش های مروری
۴۹	اصطلاحات کلیدی
۵۰	خواندنی های پیشنهادی

۵۱	فصل سوم: عوامل مؤثر در رشد
۵۱	هدف های آموزشی
۵۳	ژنوتیپ و فنوتیپ
۵۴	الگوهای تعاملی عوامل ژنتیکی - محیطی
۵۵	وراثت و علم ژنتیک
۵۷	ژن های غالب و مغلوب
۵۸	مطالعات مربوط به دوقلوها
۶۰	مطالعه شجره نامه خانوادگی
۶۰	مطالعات مربوط به فرزند خوانده ها
۶۱	مطالعات آزمایشی
۶۱	خلاصه فصل
۶۲	پرسش های چهارگزینه ای
۶۳	پرسش های مروری
۶۳	اصطلاحات کلیدی
۶۴	خواندنی های پیشنهادی

۶۵	فصل چهارم: اصول رشد و مراحل آن
۶۵	هدف‌های آموزشی
۶۶	اصول مهم رشد
۷۱	اصول مورد اختلاف در رشد
۷۳	مراحل رشد
۷۵	خلاصه فصل
۷۶	پرسش‌های چهارگزینه‌ای
۷۷	پرسش‌های مروری
۷۷	اصطلاحات کلیدی
۷۸	خواندنی‌های پیشنهادی

۷۹	فصل پنجم: رشد در دوره قبل از تولد
۷۹	هدف‌های آموزشی
۹۲	جریان تولد
۹۴	تفاوت‌های جنسی
۹۵	خلاصه فصل
۹۶	پرسش‌های چهارگزینه‌ای
۹۷	پرسش‌های مروری
۹۸	اصطلاحات کلیدی
۹۸	خواندنی‌های پیشنهادی

۱۰۱	فصل ششم: رشد جسمانی و ادراکی در دوره شیرخوارگی
۱۰۱	هدف‌های آموزشی
۱۰۳	هنگام‌های رشد
۱۰۴	نوزاد به هنگام تولد
۱۰۶	الف- رشد جسمانی
۱۰۹	تجهیزات نوزاد به هنگام تولد
۱۱۲	مراحل رشد حرکتی
۱۱۴	ب- رشد حسی- ادراکی
۱۱۵	روش‌های مطالعه توانایی‌های حسی- ادراکی نوزادان
۱۱۶	توانایی‌های حسی- ادراکی نوزادان
۱۱۸	ترجیحات دیداری نوزادان

۱۱۹	ادراک فاصله
۱۲۰	ادراک عمق
۱۲۱	شنوایی
۱۲۲	تکلم بچگانه
۱۲۴	چشایی، بویایی و لامسه
۱۲۵	فرایندهای ادراکی
۱۲۶	رده‌بندی
۱۲۷	خلاصه فصل
۱۲۹	پرسش‌های چهارگزینه‌ای
۱۳۰	پرسش‌های مروری
۱۳۱	اصطلاحات کلیدی
۱۳۲	خواندنی‌های پیشنهادی
۱۳۳	فصل هفتم: رشد شناختی در دوره شیرخوارگی
۱۳۳	هدف‌های آموزشی
۱۳۵	شرطی شدن پاسخگر
۱۳۶	شرطی شدن کنشگر
۱۳۷	حافظه
۱۴۱	رشد شناختی از نظر پیاژه
۱۴۱	مرحله حسی - حرکتی
۱۴۳	هوش و تفکر
۱۴۳	تقلید
۱۴۵	مفهوم خویشتن
۱۴۷	عوامل مؤثر در رشد شناختی
۱۴۹	بازی
۱۵۱	خلاصه فصل
۱۵۳	پرسش‌های چهارگزینه‌ای
۱۵۳	پرسش‌های مروری
۱۵۴	اصطلاحات کلیدی
۱۵۵	خواندنی‌های پیشنهادی

۱۵۷	فصل هشتم: رشد زبان
۱۵۷	هدف‌های آموزشی
۱۵۹	الف- دیدگاه یادگیری زبان
۱۶۰	انتقاد بر رویکرد یادگیری زبان
۱۶۱	ب- رویکرد فطرت‌گرایی
۱۶۳	ج- رویکرد شناختی
۱۶۴	زبان و شناخت
۱۶۶	دوره‌های مختلف یادگیری تکلم
۱۷۲	نقش عوامل محیطی در اکتساب زبان
۱۷۴	عوامل مؤثر در رشد زبان
۱۷۶	اختلال‌های ارتباطی
۱۷۷	الف) اختلال در زبان بیانی
۱۷۸	ب) اختلال مختلط دریافتی - بیانی
۱۷۸	ج) اختلال واج‌شناختی
۱۷۹	د) لکنت زبان
۱۸۰	خلاصه فصل
۱۸۱	پرسش‌های چهارگزینه‌ای
۱۸۳	پرسش‌های مروری
۱۸۴	اصطلاحات کلیدی
۱۸۴	خواندنی‌های پیشنهادی
۱۸۷	فصل نهم: رشد عاطفی و اجتماعی در دوره شیرخوارگی
۱۸۷	هدف‌های آموزشی
۱۸۹	پیوند بین والدین و کودک
۱۹۱	فرصت‌های مربوط به رشد عاطفی و اجتماعی اولیه طفل
۱۹۳	نظریه یادگیری اجتماعی
۱۹۴	دیدگاه کردارشناسان
۱۹۶	انواع دلبستگی
۱۹۷	چگونگی ایجاد احساس ایمنی در اطفال
۱۹۸	نقش پدر در زندگی طفل
۱۹۹	جدایی از مادر: کار مادر
۲۰۰	مؤسسات مراقبت از اطفال

۲۰۴	دلایل گریه‌های کودکان
۲۰۶	واکنش نسبت به گریه‌های اطفال
۲۰۷	حالات چهره و ایما و اشاره
۲۱۳	خلاصه فصل
۲۱۶	پرسش‌های چهارگزینه‌ای
۲۱۷	پرسش‌های مروری
۲۱۸	اصطلاحات کلیدی
۲۱۹	خواندنی‌های پیشنهادی

فصل دهم: رشد جسمانی در مرحله اول کودکی

۲۲۱	هدف‌های آموزشی
۲۲۳	بررسی میزان رشد
۲۲۴	عوامل مؤثر بر رشد جسمانی
۲۲۴	۱- عوامل ژنتیکی
۲۲۷	۲- جنسیت
۲۲۸	۳- تغذیه
۲۲۸	۴- آب و هوا و ارتفاع از سطح دریا
۲۲۹	۵- بیماری‌ها
۲۲۹	۶- غفلت
۲۳۰	۷- چاقی
۲۳۰	۸- رشد مغز
۲۳۲	رشد حرکتی
۲۳۳	آسیب‌های جسمانی
۲۳۵	خلاصه فصل
۲۳۷	پرسش‌های چهارگزینه‌ای
۲۳۸	پرسش‌های مروری
۲۳۸	اصطلاحات کلیدی
۲۳۹	خواندنی‌های پیشنهادی

فصل یازدهم: رشد شناختی در مرحله اول کودکی

۲۴۱	هدف‌های آموزشی
۲۴۳	تفکر شهودی

۲۴۶	رؤیاهای کودکان
۲۴۷	جاندارپنداری
۲۴۸	بازی
۲۴۹	بازی‌های وانمودسازی
۲۵۰	تمیز نمود از واقعیت
۲۵۲	تحول بازی‌های وانمودسازی
۲۵۳	تأثیر بازی‌های وانمودسازی
۲۵۶	نقاشی کودکان
۲۵۷	رویکرد پردازش اطلاعات نسبت به رشد شناختی
۲۶۰	روندهای تحولی در طول دوره کودکی
۲۶۲	توانایی‌های کودکان پیش‌دبستانی
۲۶۳	خلاصه فصل
۲۶۵	پرسش‌های چهارگزینه‌ای
۲۶۷	پرسش‌های مروری
۲۶۷	خواندنی‌های پیشنهادی

۲۶۹	فصل دوازدهم: رشد عاطفی و اجتماعی در مرحله اول کودکی
۲۶۹	هدف‌های آموزشی
۲۷۱	رشد استقلال
۲۷۱	حمایت از کودک در برابر اضطراب جدایی
۲۷۴	منفی‌گرایی
۲۷۷	خشم در کودکان
۲۸۱	ترس در کودکان
۲۸۵	حسادت در کودکان
۲۸۶	اصلاح و درمان حسادت
۲۸۸	اجتماعی شدن و انضباط
۲۹۲	خواهران و برادران
۲۹۴	منظومه خانوادگی
۲۹۷	ساختار خانواده
۳۰۱	رابطه با سایر کودکان
۳۰۳	خویش‌پنداری یا مفهوم - خود
۳۰۴	الگویابی جنسیتی و هویت

۳۰۶	خلاصه فصل
۳۰۹	پرسش‌های چهارگزینه‌ای
۳۱۰	پرسش‌های مروری
۳۱۱	اصطلاحات کلیدی
۳۱۲	خواندنی‌های پیشنهادی

۳۱۵	فصل سیزدهم: رشد جسمانی در مرحله بعدی کودکی
۳۱۵	هدف‌های آموزشی
۳۱۶	اسکلت و استخوان‌ها
۳۱۶	رشد مغز
۳۱۷	بینایی و شنوایی
۳۱۷	مشکلات عمومی سلامت
۳۱۸	شب ادراری
۳۱۹	شست مکیدن
۳۱۹	جویدن ناخن‌ها
۳۱۹	بیماری‌ها
۳۲۰	رشد حرکتی
۳۲۲	آموزش سلامت
۳۲۲	خلاصه فصل
۳۲۳	پرسش‌های چهارگزینه‌ای
۳۲۴	پرسش‌های مروری
۳۲۵	اصطلاحات کلیدی
۳۲۵	خواندنی‌های پیشنهادی

۳۲۷	فصل چهاردهم: رشد شناختی در مرحله بعدی کودکی
۳۲۷	هدف‌های آموزشی
۳۲۹	ویژگی‌های مرحله عملیات عینی
۳۳۴	رشد اخلاقی
۳۳۴	رشد اخلاقی از نظر پیاژه
۳۳۷	رشد اخلاقی از نظر کلبِرگ
۳۴۲	رشد اخلاقی از نظر فروید
۳۴۴	رشد اخلاقی از دیدگاه نظریه پردازان یادگیری

۳۴۵	رشد اخلاقی از نظر مذهب
۳۴۶	عوامل روانی مؤثر در رشد اخلاق
۳۴۹	پرورش اخلاقی کودکان
۳۵۰	خلاصه فصل
۳۵۳	پرسش‌های چهارگزینه‌ای
۳۵۴	پرسش‌های مروری
۳۵۵	اصطلاحات کلیدی
۳۵۶	خواندنی‌های پیشنهادی
۳۵۷	فصل پانزدهم: رشد عاطفی و اجتماعی در مرحله بعدی کودکی
۳۵۷	هدف‌های آموزشی
۳۵۹	فرایند رشد عاطفی و اجتماعی در کودکی
۳۵۹	چگونگی شکل‌گیری مفهوم خود و هویت
۳۶۱	عزت نفس
۳۶۲	تأثیر والدین
۳۶۳	خویش‌پنداری و رابطه با همسالان
۳۶۵	محبوبیت
۳۶۶	مقاومت در برابر فشارهای زندگی
۳۶۸	انگیزش و پیشرفت تحصیلی
۳۷۰	حمایت از جانب معلمان
۳۷۰	چگونگی تأثیر جنسیت
۳۷۱	ترس‌های کودکان در مرحله بعدی کودکی
۳۷۲	وظایف والدین
۳۷۳	خلاصه فصل
۳۷۵	پرسش‌های چهارگزینه‌ای
۳۷۶	پرسش‌های مروری
۳۷۷	اصطلاحات کلیدی
۳۷۸	خواندنی‌های پیشنهادی
۳۷۹	منابع

مقدمه

بی‌تردید یکی از مهم‌ترین و مؤثرترین دوره‌های زندگی آدمی دورهٔ کودکی است. دوره‌ای که در آن شخصیت فرد پایه‌ریزی شده و شکل می‌گیرد. یک حقیقت انکارناپذیر در مورد انسان این است که چنان که هانری والون می‌گوید وی تنها نامزد انسان شدن است و برای تبدیل شدن به یک انسان بالفعل، نیازمند توجه و مراقبت همه جانبه در ابعاد عقلانی، اجتماعی، عاطفی، اخلاقی، مذهبی و به‌طور کلی شخصیتی است. سعدی شیرین سخن در این زمینه می‌فرماید:

مرغک از بیضه برون آید و روزی طلبد و آدمی بچه ندارد خبر و عقل و تمیز در واقع، نگاهی گذرا به کودک تازه متولد شده و مقایسهٔ توانایی‌های وی با نوزاد سایر موجودات، حکایت از نیاز او به دوره‌ای طولانی از رشد دارد تا بتواند ظرفیت‌های بالقوهٔ خود را به صورت بالفعل در آورده و سرآمد همهٔ آن موجودات گردد.

روان‌شناسی رشد ۱ (کودکی) نیز هدف خود را بر این مبنا قرار داده است که والدین و پرورشکاران را با رشد طبیعی کودک و نیازهای وی در هر یک از سه مرحلهٔ کودکی آشنا نموده و به آنان امکان دهد تا با مهیا نمودن شرایط پرورش سالم، زمینهٔ ورود او را به دورهٔ نوجوانی فراهم آورند. چنین شناختی به ویژه برای افرادی که به تازگی بچه‌دار شده‌اند و نمی‌توانند متکی بر دانش و تجربه‌های خود باشند، مفید است.

کتاب حاضر نیز که براساس سر فصل‌های مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی تهیه شده مشتمل بر ۱۶ فصل است. در فصل اول خواننده با تعریف و موضوع روان‌شناسی رشد، اهمیت روان‌شناسی کودک و تاریخچهٔ آن آشنا می‌شود. در فصل دوم، روش‌های پژوهش و جمع‌آوری اطلاعات در روان‌شناسی رشد مورد بررسی قرار می‌گیرد. عوامل مؤثر بر رشد، روش‌های مطالعهٔ تأثیر هر یک و نابهنجاری‌های ارثی

محور اساسی بحث‌های فصل سوم را تشکیل می‌دهد. اصول و مراحل رشد در فصل چهارم مورد بحث قرار می‌گیرد. مباحث رشد در دوره قبل از تولد، هنگام تولد و مخاطرات آن‌ها اساس فصل پنجم را تشکیل می‌دهد. در فصل ششم، مباحث رشد جسمانی و توانایی‌های حسی - ادراکی اطفال شیرخوار مورد بحث قرار می‌گیرد. فصل هفتم به بررسی رشد شناختی، عوامل مؤثر بر آن و بازی‌های کودکان اختصاص دارد. در فصل هشتم، رشد زبان، مراحل و اختلال‌های آن مطرح می‌گردد. فصل نهم به معرفی رشد عاطفی و اجتماعی اطفال شامل دلبستگی، اختلال‌های آن، زندگی در مؤسسات، انواع ارتباط‌ها و خلق و خوی اطفال می‌پردازد. در فصل دهم، رشد جسمانی، حرکتی و عوامل مؤثر بر آن‌ها، همچنین آسیب‌های جسمانی در اطفال شیرخوار شرح داده می‌شود. محورهای فصل یازدهم را رشد شناختی در مرحله اول کودکی، شامل تفکر شهودی، رؤیاها، بازی‌های وانمودسازی و نقاشی تشکیل داده و رویکرد پردازش اطلاعات نسبت به رشد شناختی کودکان معرفی می‌شود. در فصل دوازدهم، رشد عاطفی و اجتماعی در مرحله اول کودکی در خانه و محیط اجتماعی کودکان عنوان می‌گردد. رشد جسمانی در دوره کودکی بعدی در فصل سیزدهم مورد تأکید قرار می‌گیرد. مباحث اساسی فصل چهاردهم را رشد شناختی و اخلاقی و عوامل مؤثر بر آن‌ها در مرحله بعدی کودکی تشکیل می‌دهد. فصل پانزدهم به معرفی رشد اخلاقی و اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن‌ها در مرحله بعدی کودکی در خانه و مدرسه اختصاص می‌یابد و سرانجام، رفتارهای نابهنجار کودکان شامل اختلال‌های عاطفی و اختلال سلوک نیز محور اساسی فصل آخر قرار می‌گیرد.

منیژه کرباسی

تیرماه ۱۳۸۸

فصل اول

تعریف و موضوع روان‌شناسی رشد

هدف‌های آموزشی

- از دانشجو انتظار می‌رود پس از مطالعه این فصل بتواند:
۱. مفاهیمی را که در زبان فارسی معادل با واژه «رشد» به کار می‌رود نام برده و معنای ویژه هر یک را بیان کند.
 ۲. نگرش سنتی و جدید نسبت به کودک را مقایسه نماید.
 ۳. منظور از ذهن کودک «لوح نانوشت» را بیان کند.
 ۴. دیدگاه جان لاک و ژان ژاک روسو را مقایسه کند.
 ۵. درباره تأثیر نظریه‌ی تکاملی داروین بر روان‌شناسی رشد توضیح دهد.
 ۶. بیان نماید که منظور استانی‌ها از تجدید خاطره اجدادی در رشد چیست.
 ۷. درباره نظریه آرنولد گزل و روش مطالعه وی توضیح کافی ارائه کند.
 ۸. تأثیر رویکرد رفتارگرایی را بر روان‌شناسی رشد بیان کند.
 ۹. مراحل رشد روانی-جنسی از دیدگاه فروید را به ترتیب نام برده و درباره تأثیر دوره کودکی بر شخصیت توضیح دهد.
 ۱۰. تأثیر بخش ناآگاه ذهن را بر رفتار بیان نموده و درباره تثبیت رشد توضیح ارائه دهد.
 ۱۱. تأثیر نظریه‌های یادگیری اجتماعی و شرطی شدن عامل را بر روان‌شناسی رشد بیان کند.
 ۱۲. درباره دیدگاه کردارشناسی و تأثیر آن بر روان‌شناسی رشد توضیح دهد.

۱۳. مفاهیم نقش‌پذیری و وابستگی و رابطه آن‌ها با یکدیگر را توضیح دهد.
۱۴. درباره تأثیر مراقبان متعدد و محیط پرورشگاه بر رشد کودک از دیدگاه جان بالبی توضیح ارائه نماید.
۱۵. روش پیاژه در گردآوری اطلاعات را بیان نموده و با روش‌های مقایسه کند.
۱۶. عوامل مؤثر در رشد ذهنی از دیدگاه پیاژه را نام برده درباره هر یک توضیح کافی ارائه کند.
۱۷. منظور از آسیب‌پذیری یا مقاومت فرد در برابر اثرات محیط را بیان کند.
۱۸. درباره رویکرد دیالکتیکی توضیح مناسب ارائه کرده و آن را با دیدگاه پیاژه مقایسه کند.
۱۹. اهمیت رویکرد عمرنگر را در برابر رویکرد سنتی (روان‌شناسی کودک) بیان کند.
۲۰. لایه‌های مختلف محیط از دیدگاه بوم‌شناختی را نام برده و درباره اثرات هر یک در مراحل مختلف رشد توضیح دهد.
۲۱. درباره معنای «رشد» در قرآن توضیح دهد.
۲۲. ابعاد، مراحل و روش مطالعه رشد از دیدگاه اسلام را نام برده و توضیح دهد.

تعریف و موضوع روان‌شناسی رشد^۱

روان‌شناسی رشد علمی است که پیوندی ناگسستنی با سایر حوزه‌های روان‌شناسی مانند روان‌شناسی آزمایشگاهی، روان‌شناسی تفاوت‌های فردی، روان‌شناسی اجتماعی، روان‌شناسی یادگیری و شخصیت دارد. این رشته همچنین به دلیل استفاده از یافته‌های سایر حوزه‌های علمی چون جامعه‌شناسی، انسان‌شناسی، ژنتیک رفتاری و طب کودکان، حوزه‌ای بین رشته‌ای تلقی می‌گردد. روان‌شناسی رشد به عنوان علم مطالعه رشد انسان از زمان بسته شدن سلول نطفه تا هنگام مرگ تعریف شده است. تأکید اساسی در این حوزه علمی بر تغییرات مشترک در شکل ظاهری، رفتار، علایق و اهداف هر مرحله از رشد، همچنین زمان بروز این تغییرات، عوامل مؤثر بر آن‌ها و همگانی یا فردی بودنشان است (هارلوک^۲، ۱۹۶۸، ص ۱). براساس تعریف یاد شده می‌توان گفت که روان‌شناسان

1. Developmental Psychology

2. Hurlock

رشد می‌کوشند تا به پرسش‌های زیر در مورد رشد انسان پاسخ گویند:

۱. اولین پرسش برای روان‌شناسان رشد این است که رشد چیست و اصول کلی حاکم بر آن کدام است؟ اگر چه رشد نیز نوعی تغییر است اما روان‌شناسان رشد علاقه‌مندند که تفاوت آن را با تغییراتی که در نتیجه تأثیر یادگیری، فراموشی، آسیب مغزی و یا داروها به وجود می‌آید مشخص نمایند. تغییرات رشدی معمولاً تغییراتی هستند که به صورت منظم و پایدار و نه تصادفی و موقتی و پیش رونده و نه بازگشتی صورت می‌گیرند. بنابراین، می‌توان گفت که در نتیجه تغییرات رشدی رفتارهایی سالم‌تر، سازمان‌یافته‌تر، پیچیده‌تر، پایدارتر و کارآمدتر جای رفتارهای پیشین را می‌گیرد (ماسن و دیگران، ترجمه یاسایی، ۱۳۶۸، ص ۱۰).

۲. دومین پرسش برای روان‌شناسان رشد این است که دلیل وجود تفاوت در واکنش‌های آدمیان از بدو تولد چیست. بدیهی است که تفاوت‌های فردی ابتدایی در هوش، واکنش‌های خلقی و ...، مستلزم کاربرد روش‌های تربیتی متفاوتی نیز خواهد بود.

۳. سومین پرسش برای روان‌شناسان رشد این است که آیا رشد امری پیوسته و تدریجی^۱ است و یا گسسته و جهشی^۲. برخی از روان‌شناسان رشد را فرآیندی مستمر و مداوم می‌دانند که چون رودخانه از نقطه‌ای شروع و به هدفی ختم می‌گردد. این گروه از روان‌شناسان اعتقادی به طبقه‌بندی رشد ندارند. در مقابل عده‌ای دیگر هستند که رشد را به آهنگی تشبیه می‌کنند که زمانی زیر و زمانی بم، گاهی تند و گاهی کند و حتی مواقعی نیز با طغیان و بحران همراه است و بنابراین آن را به چندین مرحله تقسیم می‌کنند.

۴. چهارمین سؤال مطرح برای روان‌شناسان رشد این است که چه عاملی موجب رشد می‌شود؟ فلاسفه و دانشمندان علاقه‌مند به مطالعه رشد، در گذشته به ابراز دیدگاه‌های افراطی در این زمینه پرداخته و برخی به تأثیر طبیعت^۳ و برخی دیگر تربیت^۴ تأکید داشته‌اند. امروزه، روان‌شناسان رشد، موضع متعادل‌تری را در پیش گرفته‌اند و به جای

1. continuous
2. discontinuous
3. nature
4. nurture